

TARTALOM

- **Glatz Ferenc:** Futball és történetírás 2
- ÉVFORDULÓ**
- **Farkas Ildikó:** A labdarúgás kultúrtörténetéből 4
- **Bíró László:** Futball Kelet-Európában 7
- **Gombócz Márta:** A magyar futball kezdetei 12
- **Sipos Péter:** Sport és politika 16
- **Horváth Zsolt:** Kinizsi, Bástyá, Vörös Lobogó 21
- **Takács Ferenc:** Futbólia aranykora 26
- **Zalka András:** „A zsenik tizenegye” 28
- **Szabó Róbert:** Volt egyszer egy mérkőzés 30

LEXIKON

- **Szabó Róbert:** Győztesek és vesztesek 36

SZEMTANÚ

- A vendéglős (Glatz Ferenc) • A kapus (Szabó Róbert) • A hátvéd (Szabó Róbert) • A „Cucu” (Horváth Zsolt) • A csapatkapitány (R. Taylor)
- A jobbszélő (Szabó Róbert) • A tartalék (Szabó Róbert)
- A kameraman (Bíró László) • A pálya szélén (Szabó Róbert)
- „Puha vagy, Jenő!” (Kertész István) 40

MAGYAR ÖRÖKSÉG

- **Murádin Jenő:** Az aradi Golgota 55

EMBER ÉS TERMÉSZET

- **Barba Rafael Péter:** A kutya a kínai kultúrkörben 58

HÍREK

- Európa legrégebb homo sapiens lelete • A „Jangce-civilizáció”
- Bibliai alagút • Amazóniai civilizáció Kolumbusz előtt
- Leni Riefenstahl (Farkas Ildikó) 60

KALÁSZATOK

- **Rátki András:** Hol vannak a deportálási listák? 62

ÁLLAMI, NEMZETI SZIMBÓLUMOK

- **Makai Ágnes:** Magyar rendjeltekve 1848-ban 63
- **Soós István:** A nádori méltóság 64

História

Szerkesztő: Glatz Ferenc

A szerkesztőség tagjai: Demeter Zsuzsanna, Kertész István, Sipos Péter, Szász Zoltán, Tóth István György, Zsoldos Attila

Olvasószerkesztő: Burucs Kornélia

Szerkesztőségi titkár: Kocsis Gabriella (kép)

Munkatársak: Farkas Ildikó, Bognár Katalin,

Horváth Imre (számítógépes tördelés),

Nagy Béla (térképek)

Felelős kiadó: História Alapítvány.

Elnök: *Niederhauser Emil*

Szerkesztőség: 1014 Bp., Úri u. 53.

Tel.: 224-6700/615, 623, 625; tel./fax: 356-0457.

Levélcím: Pf. 9. Bp., 1250. www.historia.hu

A História Alapítvány bankszámlaszáma: 11701004-20125394 OTP

Devizaszámlaszámok: Budapest Bank Rt.

1051 Bp., Hercegprímás u. 5.

USD 401-15194129120;

Euró 407-15194129120; 419-15194129120

Adószám: 19654243-2-41

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoport.

Felelős vezető: *Kovács Éva*

Nyomdagrafikai előkészítés: Krónikás Bt., Biatorbágy

Nyomás: MESTERPRINT Kft.,

Budapest, Vak Bottyán u. 30-32/B

Felelős vezető: *Losonczy György*

Terjeszti: LAPKER Rt. és alternatív terjesztők.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál

és a Hírlap-előfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóságnál (HELP)

Bp. Orczy tér 1-3., közvetlenül vagy postautalványon.

Tel.: 303-3441; Reklamáció: 06-80-444 444

Külföldre előfizethető: Hess András Kft. (1026 Budapest, Guyon Richard u. 7.)

Postacím: H-1300 Bp. 3. Pf. 290.

Tel./fax: (36-1) 391-0313, 200-1153

Megjelenik évente tízszer. Előfizetési díj 2003-ra: 1800 Ft.

HU ISSN 01392409. Index: 25384

Futball és történetírás

Jegyzetek

A teljes életet megélni, a teljes emberi élet történelmét megírni – emberi és történelmi életműprogram lehet. Az ember az érzéseiről, életműalkotó tudatos tevékenységéről néhány tízezer, de jobban csak 6-7 ezer éve hagyott hátra számunkra emlékeket, művészi ábrázolások, írott szövegek formájában. Láthatjuk ezen élettevékenység és a követett életcélok tárgyaiból, majd írásos emlékeiből az önfenntartó embert, aki élelmét, a lakáskörülményeit, technikai eszközeit készíti. Cseréli őket, kereskedik velük. Látjuk hitvilágát a természet és a maga fölé teremtett égiekkel, vagy közöttük lakó szellemekről. És látjuk a legmagasabbrendű emberi tevékenység, a közösségalkotás emlékeit: az immáron írásba rögzített (5000 év óta) politikai-igazgatási intézményeket, a mindennapi együttélést szabályozó törvényeket, közösséget és államot építő, a tulajdont, a családi viszonyokat szabályozó embert.

De igen keveset látunk még a játékos emberből, a homo ludensből. Pedig a játék – ezt azért tudjuk – szerves része volt a test edzésének, tehát az egészséges önalakításnak, gondolkodáscsiszolásnak. (Ma már komoly matematikai problémaként beszélünk a játékelméletről.) Ma már megkérdezzük: milyen alapon nevezzük az egyik tevékenységünket „munká”-nak, a másikat „játék”-nak? Azért, mert az egyik adóképes, adóköteles lehet, azaz „munka”? S ez hozza, így gondoljuk, az egyéni és a közhasznót. A játék pedig az ún. szabad idő, a pihenésnek elnevezett tevékenység formája? Tegyük csak kérdőjelet e felfogás állításai mögé! Az önfenntartás teljes fogalmába szervesen tartozik bele mindkét fogalommal jelölt tevékenység. Az emberi elme csiszolása, a fizikai ellenállóképesség fejlesztése a „játék”-nak és a „munkavégzés”-nek nevezett tevékenységünk egysége. A futballakcióban ugyanúgy IQ-s teljesítmény van jelen, mint a tervezésben, építésben, könyvírásban vagy a matematikai modell alkotásában...

A „játékos ember” történelmének megismerése a teljes emberi történet megírásának egyik előfeltétele. Ám az európai ember gondolkodása az elmúlt évszázadokban túlságosan politika-, gazdaság- és háború- (tehát szerzés-) központú. Ezen a szinten érdeklődik az ember közösségi társa iránt. És a történelmi kíváncsiság követi ezt a közgondolkodást. Sajnos...

Reméljük: a 21. század történetírásának tematikája kiteljesedik a játék – no és hozzá az érzelmek: örömök, bánatok – történelmére.

*

A sportot a játék fogalmába csomagolja a társadalomtudomány. Ez mai életfelfogásunk önkénye, mint az emberi élet-

tevékenység minden kategorizálása. Ki állapítja meg, hogy mire van jobban szükségünk a 21. század Európájában? Tesztünk, egészségünk és ezzel szellemi képességünk feltételeinek erősítésére, vagy járműveink sebességének fokozására? Unokáink hál' istennek már kérdezik: mit jelent az önmagunk magasabb szintű újratermelése, amiről a nagypapa mint életcélokról beszél? S hogy volt ez az ókori görögöknél, rómaiaknál, amelyekről az unoka éppen tanul, s hogy volt ez a keleti kultúrákban évezredekkel ezelőtt?

*

Készítjük a História évfordulós számát az angol–magyar 6:3-ról. A „magyar futball” és a magyar sport történelmét gondos kollégák kutatják. A nemrég megjelent „Sportenciklopédia” bármelyik európai nemzeti kultúrájának irigyelt része lehetne. Igaz, versenyközpontú mű – unokánk is észreveszi, s kérdez, miért? –, de nagyszerű kezdet! Követhetik, követhetjük mi, a megélhetés-történészek...

Kiadhatjuk kötelező irodalomnak vagy szakdolgozat-témának egy-egy sportág történelmét, egy-egy korszak összehasonlító sporttörténelmét. És akkor majd megjelennek a történeti munkák között a disszertációk, amelyek megmutatják: hogyan alakult ki a 20. század elején a Prága–Bécs–Budapest háromszögben az a sajátos futballkultúra, amelynek csúcseredménye kétségtelenül a magyarok világszereplése 1938–68 között. (Ennek feldolgozását a bécsi Haselsteinerrel sok évtizede tervezzük...)

Megjelenik majd a disszertációk fejezetei között a közép-kelet-európai ipari-technikai forradalom munkaszervezése, az ipari munkás szabályozott, 3 × 8-as munkarendje, amely a szabad idő és a „gyári” műszak sajátos egyensúlyát teremtette meg az éjt nappallal összemosó agrármunkával szemben. Megjelenik majd a nagy gyári központok körül kiépülő munkás- és kistisztviselő-lakhely, a külváros...

Megjelennek majd a grundok, a külváros foghíjai, sajátos gyermekjátékaikkal, a fogócskákkal, amelyik a cselező csatár és az ellentartó hátvéd készségeit fejlesztették már 5-6 éves korban. Mint ahogy arról is írnak majd oldalakat, hogy a fogócskából hogyan alakult ki a külvárosi grundokon ismert hátrahúzó csel: amikor a téged támadó (megfogni akaró)

partnered elől egy hirtelen, váll indította féltest-visszahúzással térsz ki, s azonnal indulsz a rugóztatott, támaszkodó lábadról másik irányba. (A sajtó ezt Hidegkuti és Puskás nevéhez kötötte, később, az 1960-as években a helyi twistkultúrában tér vissza a mozdulat...)

Fejezetek íródnak majd a grundfoci erkölcséről: ahol ellenfél van, nem ellenség. Mert holnap veled lesz, aki ma ellened játszik. Nincs bíró, nincs kiállítás – de van kiközösítés. És mindent szemtől szembe.

Fejezet készül majd a gyermeki mesterműről, a szakadt al-

sóneműkből flór- és az első selyemharisnyákba keményre gyömöszölt rongylabdáról, amely ragadt a testhez a dekázáskor és hozzászoktatta már a kisgyermeket, hogy a dobott labdát mellére vegye, a mell homorított behúzásával engedje végiggurulni combján a lábfejéig, s azután kezdje visszafelé: lábfejről fel a combra, combról a tetőre, a fejre. S ki hány-szor tudja mindezt: le-föl, föl-le.

S azután talán egy fejezet majd szólhat arról, mi volt a közép-európai futball sajátja: a különleges labdakezelés (amelyet a rongylabdával lehet igazán begyakorolni gyermekkorban), az állandó mozgás, a csapattárs mozgásának kiszámítása, a tréfás és a többieket is magával ragadó játékoság. Rögtönzési készség a támadásépítésben, rohanni a lukakba, amelyek váratlanul keletkeznek, a játékos pillanatnyi rögtönzésétől függően, s mindezt felismerni a labda birtoklása közben. Alapelemek lehet gyakorolni e futballkultúrában, de ahány mérkőzés, ahány helyzet, ahány ellenfél, annyi rögtönzött modellezés. A magyar futballban az éppen pályára küldött csapatnak van „egyéniisége” és a játékos zsenialitása éppen a helyzetteremtésben bontakozik ki. Ami a közép-európai futball kiszámíthatatlanságát eredményezi. (Szemben az angol vagy német atlétikus és gépszerű, „munkajellegű” futballal. És szemben a dél-amerikai futballal, amely néhány játékos egyéni önmegvalósítására épült fel. Amelyik a résztvevőknek és a közönségnek is ugyanolyan örömet és eredményt ad – csak más...)

És fejezet arról, hogyan alakult ki a közép-európai térségben a helyi társadalmak futballkultúrája, mennyire kötődik az egy-egy társadalmi osztály megerősödéséhez, hogyan terjed át a helyi társadalmak egészére? A játékos és a közönség kultúrájára. S miként emelkedik a helyi közösség évszázadok óta központi építményei (a templom, a községháza, a kocsmá) közé a futballpálya? (Amelyet mára már többnyire eltöröltek a községek terjeszkedő sorházai...) S miként lesz a sportkör – az egyházak mellett – az utóbbi évszázad legkomolyabb civil szerveződése, állampolgári közössége. És születnek a helyi hősök (a játékosok) és kiemelkednek az új tekintélyek, az intézők, a klubelnökök. Mert változhattak nálunk, Csepel alatt, politikai vezetők, rendszerek – a Csöpi, a Csepasz, a Kuki, a Duci, a Szafi, mind-mind helyi

**„A Csöpi, a Csepasz, a Kuki, a Duci, a Szafi nagyobb emberek voltak s maradtak a köznapi életben, mint az izzadságszagú ünnepélyeken politikai beszédeket prelegáló előljárók.”
Foci a külvárosban, 1960. július**

amatőr futballsztárok, nagyobb emberek voltak s maradtak a köznapi életben, mint az izzadságszagú ünnepélyeken politikai beszédeket prelegáló előljárók. (Kivétel természetesen 1956 és környéke volt...) S mert írhatnak és írhattak bármit a pénzről, a juttatásokról az újságírók, a történészek: ha egyszer a 11 ember kifutott a gyepra s körülnézett a pálya körül tolongókra, akkor csak a labda létezett. Függetlenül a pénztől. Nevezhetik játéknak, munkának...

GLATZ FERENC